

De barakken van het sanatorium voor oorlogsinvaliden xxiv lagen aan de rand van de stad. Om van de eindhalte van de tram bij het ziekenhuis te komen had een gezond iemand een halfuur flink moeten doorstappen. De tram ging naar de wereld, naar de grote stad, naar het leven. Maar de patiënten van sanatorium xxiv konden de eindhalte van de tram niet bereiken.

Ze waren blind of verlamd. Ze hinkten. Ze hadden een stukgeschoten ruggengraat. Ze wachtten op een amputatie of hadden al een amputatie ondergaan. De oorlog lag ver achter hen. Vergeten waren de drill, de sergeant-majoor, de kapitein, de oefencompagnie, de aalmoezenier, de verjaardag van de keizer, de soldatenkost, de loopgraaf, de stormloop. *Hun* vrede met de vijand was bezegeld. Ze wapenden zich al voor een nieuwe oorlog, tegen de pijn, tegen de prothesen, tegen de manke ledematen, tegen de kromme rug, tegen de slapeloze nachten en tegen de gezonden.

Alleen Andreas Pum was ingenomen met de loop der dingen. Hij had een been verloren en een onderscheiding gekregen. Velen bezaten geen onderscheiding, hoewel ze meer dan alleen een been hadden verloren. Ze hadden geen armen en benen meer. Of ze moesten altijd in bed liggen, omdat hun ruggenmerg kapot was. Andreas Pum was blij als hij de anderen zag lijden.

Hij geloofde in een rechtvaardige God. Deze deelde ruggenmergsbeschadigingen en amputaties, maar ook onderscheidingen naar verdienste uit. Als je er goed over nadacht, dan was een been verliezen niet zo erg en een onderscheiding krijgen een groot geluk. Een oorlogsinvalida mocht rekenen op het respect van de wereld. En een oorlogsinvalida met een onderscheiding op dat van de regering.

De regering is iets dat boven de mens hangt als de hemel boven de aarde. Wat van de regering komt, kan goed of slecht zijn, maar altijd is het groot en oppermachtig, niet doorgrond en niet te doorgronden, zij het voor gewone mensen soms begrijpelijk.

Er zijn kameraden die op de regering schelden. Volgens hen wordt hun altijd onrecht aangedaan. Alsof de oorlog niet iets noodzakelijks is! Alsof de gevolgen ervan niet vanzelfsprekend pijn, amputaties, honger en ellende moeten zijn! Wat wilden zij nou? Ze hadden geen God, geen keizer, geen vaderland. Het waren waarschijnlijk heidenen. 'Heidenen' is de beste benaming voor lieden die zich verzetten tegen alles wat van de regering komt.

Het was een warme zondag in april, Andreas Pum zat op een van de banken van ruw blank hout die midden op het gazon voor de barakken van het sanatorium waren neergezet. Op bijna elke bank zaten twee, drie herstellenden met elkaar te praten. Alleen Andreas zat in zijn eentje, blij met de benaming die hij voor zijn kameraden had bedacht.

Het waren heidenen, zoals bijvoorbeeld lieden die wegens meeneed en wegens diefstal, doodslag, moord of zelfs roofmoord in het tuchthuis zaten. Waarom stalen

de mensen, waarom moordden, roofden en deserteerden ze? Omdat het heidenen waren.

Als iemand op dat moment aan Andreas had gevraagd wat heidenen waren, dan zou hij hebben geantwoord: mensen bijvoorbeeld die in de gevangenis zitten, of ook wel mensen die bij toeval nog niet zijn gegrepen. Andreas Pum was heel blij dat hij op het woord 'heidenen' was gekomen. Het schonk hem voldoening, het bevredigde de vragen die door zijn hoofd maalden, en gaf antwoord op veel raadsels. Het ontsloeg hem van de verplichting verder na te denken en zich met het doorgronden van de anderen af te beulen. Andreas was blij met het woord. Tegelijk gaf het hem het gevoel dat hij boven de kameraden stond die op de banken zaten te kletsen. Ze hadden voor een deel zwaardere verwondingen en geen onderscheidingen. Kregen ze niet hun verdiende loon? Waarom zaten ze te schelden? Waarom waren ze ontevreden? Waren ze bang voor de toekomst die hun wachtte? Als ze bleven volharden in hun halsstarrigheid, dan waren ze waarschijnlijk terecht bang voor hun toekomst. Ze groeven toch hun eigen graf! Waarom zou de regering zich ontfermen over haar vijanden? Voor hem, Andreas Pum, daarentegen zal ze wel zorgen.

En terwijl de zon aan de wolkeloze hemel snel en trefzeker op haar hoogste punt afstevende, steeds sterker gloeide en al bijna zomers werd, dacht Andreas Pum aan de komende jaren van zijn leven. De regering heeft hem een kleine postzegelkraam gegeven, of een baan als bewaker in een schaduwrijk park of een koel museum. Daar zit hij nu met zijn kruis op de borst, soldaten salueren voor hem, een eventueel passerende generaal tikt hem op de schouder en de kinderen zijn bang voor hem. Maar

hij doet hun geen kwaad, hij let alleen op dat ze niet het gras op rennen. Of de museumbezoekers kopen bij hem catalogi en kunstkaarten en zien hem toch niet als een gewone handelaar, maar als een ambtenaar. Misschien is er ook nog een weduwe te vinden, met of zonder kinderen, of een oude vrijster. Een oorlogsinvalide met een goede betrekking en een pensioen is geen slechte partij, en mannen zijn na de oorlog veelgevraagd.

De heldere klank van een bel dartelde over het gazon voor de barakken en kondigde het middageten aan. De oorlogsinvaliden kwamen moeizaam overeind en waggelden, steunend op elkaar, in de richting van de grote, langwerpige houten eetbarak. Andreas raapte met verwonde haast zijn op de grond gevallen kruk op en strompelde opgewekt achter zijn kameraden aan om hen in te halen. Hij geloofde niet echt aan hun pijn. Ook hij had het zwaar. En toch – moet je zien – hoe rap hij kan zijn als de bel hem roept!

Uiteraard haalt hij de kreupelen in, de blinden, de mannen met de kromme wervelkolommen, wier rug zo gebogen is dat die een evenwijdige streep vormt met de aarde waarop ze lopen. Achter Andreas Pums rug roepen ze naar hem, maar hij zal hen niet horen.

Er was weer havergort, zoals elke zondag. De patiënten herhaalden wat ze elke zondag plachten te zeggen: havergort is saai. Maar Andreas vond dat helemaal niet saai. Hij bracht het bord naar zijn lippen en dronk, nadat hij een paar keer vergeefs gevist had met zijn lepel, de rest op. De anderen keken naar wat hij deed, en volgden aarzelend zijn voorbeeld. Hij hield het bord lang voor zijn mond en gluurde over de rand naar zijn kameraden. Hij stelde vast dat ze de soep lekker vonden en dat al hun ge-

praat gesnoef en baldadigheid was geweest. Het zijn heidenen! jubelde Andreas en hij zette het bord weer neer.

De gedroogde groente, die de anderen ‘prikkelraad’ noemden, vond hij niet zo lekker. Toch at hij zijn bord leeg. Hij had daarna het voldane gevoel dat hij zich van een plicht had gekweten, zoals wanneer hij een roestig geweer glimmend had gepoetst. Het speet hem dat er geen onderofficier kwam om het vaatwerk te inspecteren. Zijn bord was zo schoon als zijn geweten. Een zonestraal viel op het porselein en het blonk. Dat zag eruit als een officiële lofprijzing van de hemel.

Die middag kwam de allang aangekondigde prinses Mathilde in het uniform van een ziekenzuster. Andreas, die op zijn afdeling kameroudste was, stond in kaarsrechte houding bij de deur. De prinses gaf hem een hand en hij maakte tegen zijn zin een buiging, hoewel hij zich had voorgenomen kaarsrecht te blijven staan. Zijn kruk viel op de grond, de begeleidster van prinses Mathilde bukte zich en raapte de kruk op.

De prinses vertrok, gevolgd door de hoofdzuster, de eerste luitenant-arts en de priester. ‘Ouwe slet!’ zei een man van de tweede rij bedden. ‘Wat een brutaliteit!’ schreeuwde Andreas. De anderen lachten. Andreas werd kwaad. Hij beval: ‘Bedden opmaken!’, hoewel alle dekens keurig, volgens voorschrift, driemaal gevouwen waren. Niemand verroerde zich. Sommigen begonnen hun pijp te stoppen.

Toen kwam korporaal Lang, een ingenieur die zijn rechterarm miste en voor wie ook Andreas respect had, en die zei: ‘Wind je niet op, Andreas, we zijn toch allemaal arme drommels!’

Het werd heel stil in de barak; allen keken naar de in-

genieur, Lang stond voor Andreas en sprak. Het was niet duidelijk of hij tegen Andreas of tegen de anderen of alleen tegen zichzelf sprak. Hij keek uit het raam en zei: 'Prinses Mathilde zal nu heel tevreden zijn. Ook zij heeft een zware dag achter de rug. Ze bezoekt elke zondag vier ziekenhuizen. Want er zijn, moeten jullie weten, al meer ziekenhuizen dan prinsessen en meer zieken dan gezonden. Ook de op het oog gezonden zijn ziek, velen weten het alleen niet. Misschien wordt het spoedig vrede.'

Sommigen schraapten hun keel. De man in de tweede rij bedden, die eerder 'ouwe slet' had gezegd, hoestte hard. Andreas strompelde naar zijn bed, pakte van de plank boven het hoofdeinde een pakje sigaretten en riep de ingenieur. 'Een goede sigaret, dokter!' zei Andreas. Hij noemde de ingenieur 'dokter'.

Lang sprak als een heiden, maar ook als een geestelijke. Misschien omdat hij zo ontwikkeld was. Maar hij had altijd gelijk. Je kreeg zin om hem tegen te spreken en vond dan geen argumenten. Hij moest wel gelijk hebben als je hem niet kon tegenspreken.

Die avond lag de ingenieur met zijn kleren aan op bed en zei: 'Als de grenzen weer open zijn, ga ik naar een land ver weg. In Europa zal er niets meer te halen zijn.'

'Als wij de oorlog maar winnen,' zei Andreas.

'Allen zullen hem verliezen,' antwoordde de ingenieur. Andreas Pum begreep het niet, maar hij knikte vol ontzag, alsof hij Lang gelijk moest geven.

Hij nam zich evenwel voor in het land te blijven en kunstkaarten in een museum te verkopen. Hij zag heus wel in dat er voor ontwikkelde mensen wellicht geen plaats was. Moest de ingenieur soms parkwachter worden?

Andreas had geen familie. Als anderen bezoek ontvingen, liep hij naar buiten en las een boek uit de bibliotheek van het sanatorium. Hij had vaak bijna op het punt gestaan te trouwen. Maar de vrees dat hij te weinig verdiende om een gezin te onderhouden, had hem belet Anny de kokkin, de naaister Amalie of het kindermisje Pol-di een aanzoek te doen.

Hij was met alle drie alleen maar ‘gegaan’. Zijn beroep was trouwens ongeschikt voor jonge vrouwen. Andreas was nachtwaker op een houtwerf buiten de stad en had maar één keer in de week vrij. Zijn jaloerse aard zou zijn kalme vreugde in het nauwgezet verrichten van zijn dienst hebben verstoord of volstrekt onmogelijk hebben gemaakt.

Sommigen sliepen en snurkten. Ingenieur Lang was aan het lezen. ‘Zal ik het licht uitdraaien?’ vroeg Andreas.

‘Ja,’ zei de ingenieur en hij legde het boek weg.

‘Welterusten, dokter,’ antwoordde Andreas. Hij knipte het licht uit. Hij kleepte zich uit in het donker. Zijn kruk leunde tegen de muur aan de rechterkant.

Andreas denkt, voordat hij in slaap valt, aan de prothese die de eerste luitenant-arts hem heeft beloofd. Het zal een onberispelijke prothese zijn, zoals kapitein Hainigl draagt. Het is helemaal niet te merken dat hij een been mist. De kapitein loopt vrij, zonder stok door de kamer, alsof hij alleen een korter been heeft. De prothesen zijn een geweldige uitvinding van de hoge heren, van de regering, die werkelijk niet op een stuiver meer of minder kijkt. Dat moet gezegd.

II

De prothese kwam er niet. In plaats daarvan kwam de chaos, de ondergang, de revolutie. Andreas Pum kalmeerde pas twee weken later, nadat hij uit de kranten, de gebeurtenissen, de uitspraken van de mensen had opgemaakt dat ook in republieken regeringen de lotgevallen van het land bestierden. In de grote steden werd op de oproerkraaiers geschoten. De heidense spartakisten hielden zich niet koest. Waarschijnlijk wilden ze de regering afschaffen. Ze wisten niet wat er daarna zou komen. Ze waren slecht of idioot, ze werden doodgeschoten, ze kregen hun verdiende loon. Gewone mensen moeten zich niet mengen in de aangelegenheden van de mensen met hersens.

Het wachten was op een medische commissie. Die moest over het voortbestaan van het sanatorium, over de mate van arbeidsongeschiktheid, over de verzorging van de patiënten beslissen. Het gerucht, overwaaiend uit andere ziekenhuizen, ging dat alleen de bevers zouden blijven. Alle anderen kregen geld en misschien een draaiorgelvergunning. Van een postzegelkraam, een baan als bewaker in een park, in een museum kon geen sprake zijn.

Andreas begon het jammer te vinden dat hij geen bever was. Van de honderdzesenvijftig zieken van sanatorium xxiv beefde er maar één. Allen benijdden hem. Hij

was een smid, Bossi geheten, van Italiaanse origine, zwart, breedgeschouderd en somber. Hij had boven zijn ogen een sterke haargroei, die dreigde zich over zijn hele gezicht uit te breiden, zijn korte voorhoofd te overwoekeren en, zijn wangen bedekkend, met zijn woeste baard samen te smelten.

Bossi's ziekte temperde de vreselijke werking van zijn machtige lichaam niet, ze vergrootte juist de griezeligheid ervan. Zijn korte voorhoofd was gerimpeld en verdween tussen de borstelige wenkbrauwen en de haarinplant. Zo kwamen zijn groene ogen te voorschijn, zijn baard beefde, je hoorde zijn tanden klapperen. Zijn sterke benen kromden zich, zodat de knieschijven elkaar aan de binnenzijde nu eens raakten, dan weer uit elkaar gingen, en zijn schouders schokten omhoog en zakten weer omlaag, terwijl zijn machtige hoofd voortdurend zachtjes nee bleef schudden, zoals je dat ziet bij de krachteloze hoofden van oude vrouwen. De ononderbroken bewegingen van zijn lichaam beletten de smid duidelijk te spreken. Halve zinnen borrelden uit zijn mond, hij spuwde een woord uit, bleef een tijdje stil en begon opnieuw. Dat een zo sterke, woeste man moest beven, deed de alombekende ziekte vreselijker lijken dan ze was. Een grote droefheid beving iedereen die de bevende smid zag. Hij was als een wankelende kolos op onvaste grond. Hij riep bij allen de verwachting op dat hij spoedig zou instorten, en toch bezweek hij niet. Het was onvoorstelbaar dat een man van zulke afmetingen voortdurend schudde zonder dat hij, zichzelf en zijn omgeving verlossend, voorgoed uit elkaar barstte. Zelfs de onfortuinlijkste oorlogsinvaliden, met een stukgeschoten ruggengraat, bekroop in Bossi's nabijheid een peilloze, mateloze angst, zoals je die

voor catastrofes voelt die maar niet komen en waarvan de uitbarsting een verlossing zou betekenen.

Wie hem zag, voelde de noodzaak en tegelijk de onmacht om hem te helpen. Smartelijk en beschamend was het inzicht dat hij niet te helpen was. Van schaamte had je zelf willen beven. De ziekte sloeg over op wie hem gadesloeg. Ten slotte trok je je terug, liep je weg, zonder het beeld van de bevende reus te kunnen vergeten.

Drie dagen voor de komst van de commissie begaf Andreas zich naar Bossi's barak, die hij altijd had gemen. Twintig kreupelen en eenbenigen hadden zich rond de smid verzameld en sloegen hem in hartstochtelijk stilzwijgen gade. Misschien hoopten ze dat het beven aanstekelijk zou werken. In elk geval bespeurde nu eens de een, dan weer de ander een hevig stuiptrekken in knieën, ellebogen en polsen. Ze bekenden het elkaar niet. Een enkeling sloop weg en probeerde te beven als hij even alleen was.

De wantrouwige Andreas, die Bossi om heel vage redenen niet kon uitstaan, twijfelde eerst aan de ziekte. Afgunst nam bezit van hem, en voor het eerst ook bitterheid jegens de regering, die juist bevers wilde belonen en niemand anders. Voor het eerst raakte hij doordrongen van het inzicht dat degenen die het voor het zeggen hadden onrechtvaardig waren. Plotseling voelde hij zijn spieren stuiptrekken, zijn mond vertrok, zijn rechterooglid begon te trillen. Schrik en vreugde overvielen hem. Hij strompelde weg. Zijn spieren kwamen tot rust. Zijn ooglid trilde niet meer.

Hij kon niet slapen. In het donker kleepte hij zich aan en zonder krukken, om de slapenden niet te wekken, zijn handen steunend op het hoofdeinde van het bed en op

de tafel, slingerde hij zijn been naar het raam en liet zijn bovenlichaam volgen. Hij zag een stuk van het nachtelijke gazon en het glinsterende, witgeverfde hekwerk. Ruim een uur stond hij zo aan een draaiorgel te denken.

Het is een stralende zomermiddag. Andreas staat op de binnenplaats van een groot huis, in de schaduw van een oude, brede boom. Het zal een linde zijn. Andreas draait aan de slinger van zijn orgel en speelt 'Ik had een kameraad'. Of 'Buiten aan de deur'. Of het volkslied. Hij is in uniform. Hij draagt zijn kruis. Uit alle open ramen vliegen in vloepapier gewikkelde muntjes. Je hoort de gedempte metalen klank van het vallende geld. Kinderen staan om hem heen. Dienstmeisjes leunen over de vensterbalustrades. Ze trekken zich niets van de gevaren aan. Andreas speelt.

De maan kwam boven de rand van het voor de barakken gelegen bos. Het werd helder. Andreas was bang dat zijn kameraden hem zouden ontdekken. Hij wilde niet midden in het valse maanlicht staan. Slingerend zocht hij zijn bed weer op.

Twee dagen leefde hij stil en in gemijmer verzonken.

De commissie kwam. Iedereen werd apart binnenge-roepen. Een man stond bij het deurgordijn dat de commissie aan het oog van de wachtende oorlogsinvaliden onttrok. De man sloeg telkens het deurgordijn terug en liet een naam vallen. Telkens maakte zich een gebrek-kig lichaam los uit de rij van de anderen en verdween zwaaiend, strompelend en stommelend achter het gordijn.

De gekeurde oorlogsinvaliden kwamen niet meer terug. Ze moesten de zaal via een andere uitgang verlaten. Ze kregen een briefje en gingen dan naar hun barak, pak-

ten hun spullen en kropen naar de eindhalte van de tram.

Andreas wachtte tussen de anderen, hij deed niet mee aan hun gefluisterde gesprekken. Hij zweeg, als iemand die zich niet wil verraden en die in vrees leeft dat een kleine ontboezeming hem ertoe kan verleiden zijn grote geheim helemaal prijs te geven.

De man schoof het gordijn terug en wierp de naam Andreas Pum de zaal in. Een paar keer stampte Andreas Pums kruk op de vloer en weergalmde in de ontstane stilte.

Plotseling begon Andreas te beven. Hij zag de voorzitter van de commissie, een hoge officier met een gouden kraag en een blonde baard. Baard, gezicht en uniformkraag versmolten tot een massa goud en wit. Iemand zei: 'Weer een bever.' De krukken in Andreas' handen begonnen op eigen houtje over de vloer te huppelen. Twee klerken sprongen op en ondersteunden Andreas.

'Vergunning!' gelastte de stem van de hoge officier. De klerken duwden Andreas op een stoel en gingen vlug aan het werk. Reeds zaten ze over ritselende papieren gebogen en dansten hun pennen.

Daarna had Andreas een bundel papieren in zijn spartelende hand en strompelde naar buiten.

Toen hij zijn spullen begon te pakken, hield het beven op. Hij dacht alleen: er is een wonder gebeurd, er is een wonder gebeurd!

Hij wachtte in de latrine tot alle kameraden weg waren. Toen telde hij zijn geld.

In de tram maakten de mensen plaats voor hem. Hij koos de beste van de hem aangeboden plaatsen. Hij zat tegenover de ingang, naast hem lag zijn kruk, dwars over

het gangpad van de wagon, als een grenspaal. Allen keken naar Andreas.

Hij reed naar het hem bekende opvanghuis.